

TÜRKİYE'DE İL İÇİ GÖÇLER HAKKINDA DÜŞÜNCELER

E. Murat ÖZGÜR¹

Resume

La population de la Turquie reste sous l'influence des migrations internes qui gagnent de l'importance, et ceci chaque jour davantage. En moyenne 650.000 personnes pour une anne emigrent grâce aux mouvement de la population, effectuant d'un province à d'autres provinces. Nous nous proposons d'etudier ici, ce sont les déplacements qui se font a l'interieur des frontieres des provinces. A peu pres un million personnes pour une periode de cinq ans(equivalent a 25 pour mille de la population totale du pays) déplacent a l'interieur des provinces. Ces mouvements demographiques se realisent le plupart du temps, dans les regions qui se developpent au point de vue de l'economique et sociale. Les emigrants veu aller aux centres administratifs, en particulier aux centres des provinces.

Türkiye'de her açıdan dinamik bir yapı sergileyen nüfusu, derinden etkileyen olayların başında göçler gelmektedir. Ülkemizde insanların daimi olarak yer değiştirmesi olayı, eski devirlerden beri varolsa da, Cumhuriyet döneminde, özellikle de II.Dünya Savaşı'nı takibeden yıllardan itibaren hız kazanarak günümüze kadar devam etmiştir. Bu nüfus hareketinde şüphesiz illerarası göçler, ülke nüfusunda yapısal değişiklikler yaratarak büyük öneme sahiptirler. Bu sayede, sayım dönemleri arasında Türkiye nüfusunun zaman zaman %10'unu aşacak oranlardaki bölümünün göç ettiği izlenmektedir(Çizelge: 1).

Dönemler	5 Yaş üstü Nüfus	Göç Eden Nüfus	Göç E.N.Oranı (%)
1965-1970	30.350.040	3.244.724	107
1970-1975	34.646.470	3.421.025	99
1975-1980	38.776.334	2.711.249	70
1980-1985	44.587.257	2.885.884	65
1985-1990	50.518.291	4.065.173	81

Çizelge: 1 Türkiye'de Dönemlere Göre İllerarası Göç Eden Nüfusun Miktar ve Oranları.

¹ A.Ü.Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü, ANKARA.

Buna göre, her yıl 550 bin ile 800 bin arasında değişen miktarlardaki bir nüfus kitlesinin bir ilden başka bir ile hareket ettiği ve 1965'den 1990'a kadar geçen süre zarfında göçe katılan insan sayısının 16.3 milyona eriştiği anlaşılmaktadır. Şüphesiz Türkiye'de yer değiştiren nüfusun bununla sınırlı kaldığı düşünülemez. 1965'den önce, 1990'dan sonra göçe katılanlar olduğu gibi, aynı ilin içinde hareket edenlerin olduğu da bir başka gerçektir. O itibarla Türkiye nüfusunun hareketliliğinin boyutları çok daha büyük olmalıdır. Ancak ikinci hususu, yani, il içerisinde yer değiştirenlerin ne ölçüde bu olaya katıldıklarını test etmek o kadar da kolay değildir. Bu konuda yorum yapmamıza yardımcı olacak veriler, 1975'ten 1990'a kadar olan 15 yıllık devreyi biraz olsun aydınlatmaya yarayacak niteliktedir. D.İ.E.nin "*Daimi İkâmetgâha Göre İç Göçler*" isimli istatistikleri başlıca veri kaynaklarını oluşturmaktadır. İşin aslına bakılacak olunursa, bu veriler de yetersizdir. Çünkü il içindeki göç, bu istatistiklerde il merkezi, ilçe merkezleri ve köyler arasındaki hareket şeklinde kayıtlara geçirilmiştir. Şehir nitelikli il merkezleri hakkında doğru değerlendirmeler yapılması daha kolay olmakla birlikte, bir il idari ünitesi içindeki tüm ilçe merkezlerinin aynı kefeye koyulmasının sakıncaları ortadadır. Kimi şehir, kimi kasaba özelliği gösteren bu yerleşmelerin her birinin göç olayındaki gerçek rollerini belirleyebilmek bu durumda biraz zor olsa gerektir. Diğer taraftan kır yerleşmelerini temsil eden köyler hakkındaki bilgilerin genellemeler yapmak açısından önemleri büyüktür. Tüm eksikliklerine karşın il içindeki nüfus hareketlerini itibari değerlendirmelerden kurtarmak ve sayısal bir tabana oturtmak, il içi göç modellerine ulaştırmak bakımından söz konusu verilerin önemli bir kaynak oluşturduğunu da belirtmek gerekir. Bu makalede il içi göçlerin genel durumu hakkında bazı düşüncelere yer verilecek, göç modelleri ise başka bir yazının konusu yapılacaktır.

1975-1990 arasındaki 15 yıllık sürede yaklaşık 3.2 milyon kişinin yaşadıkları illerin sınırları içinde göç ettiği anlaşılmaktadır(Çizelge:2). Başka şekilde söylenmek istenirse, her yıl ortalama 210 bin kişi(1985-1990 arasında bu sayı 270 bin kişiye yaklaşmaktadır) aynı ilde kalmak şartıyla, bulunduğu yerleşmeden bir başka yerleşmeye yönelmiştir. Bu rakamlar oransal olarak, meselâ, 1985-1990 arasında, illerarası göç edenlerin 5 yaş üstü nüfustaki payı binde 81 iken, il içinde göç edenlerin binde 26 değerini gösterdiğini ifade etmektedir.

Dönemler	5 Yaş Üstü Nüfus	İlde Göç Eden Nüfus	Göç Edenlerin Oranı(%)
1975-1980	38.776.334	885.289	23
1980-1985	44.587.257	934.612	21
1985-1990	50.518.291	1.337.788	26

Çizelge: 2 Türkiye'de Dönemlere Göre İl İçinde Göç Eden Nüfusun Miktar ve Oranları.

Buna bakılarak *Türkiye genelinde bir dönemde illerarası göçe katılan nüfus miktarının 1/3 kadar nüfusun da aynı il içinde yer değiştirdiği* bir tespit olarak kaydedilebilir. Bu değer, illerarası göç miktarları veya oranlarıyla yapılan göç değerlendirmelerinin yetersiz kalacağını açıkça göstermektedir. Çünkü ülkedeki nüfus hareketlerinin hacminin mevcut değerlendirmelerin bir hayli üstünde olduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki 2 çizelgeden çıkan bir başka sonuç, *dönemlere itibariyle il içinde göç edenlere ait oranlarla, illerarası göç edenlerin oranlarının hiç değilse 1975-1990 devresinde aynı gelişim çizgisini paylaşmalarıdır.* 1975-1980'e göre 1980-1985'de azalan göçe katılım oranları, 1985-1990 devresinde tekrar artmıştır. Böylece göç olayında gidilen yerin il içi ya da dışı olmasının fazla bir anlam ifade etmediği, işleyişin zamanlamasında benzer tepkilerin ortaya çıktığı gözlenmektedir. 1980-1985 arasında göçü nisbeten yavaşlatan veya 1985-1990 döneminde hızlandıran etmenlerin, il içi ve illerarası göçleri benzer şekilde etkiledikleri söylenebilmektedir.

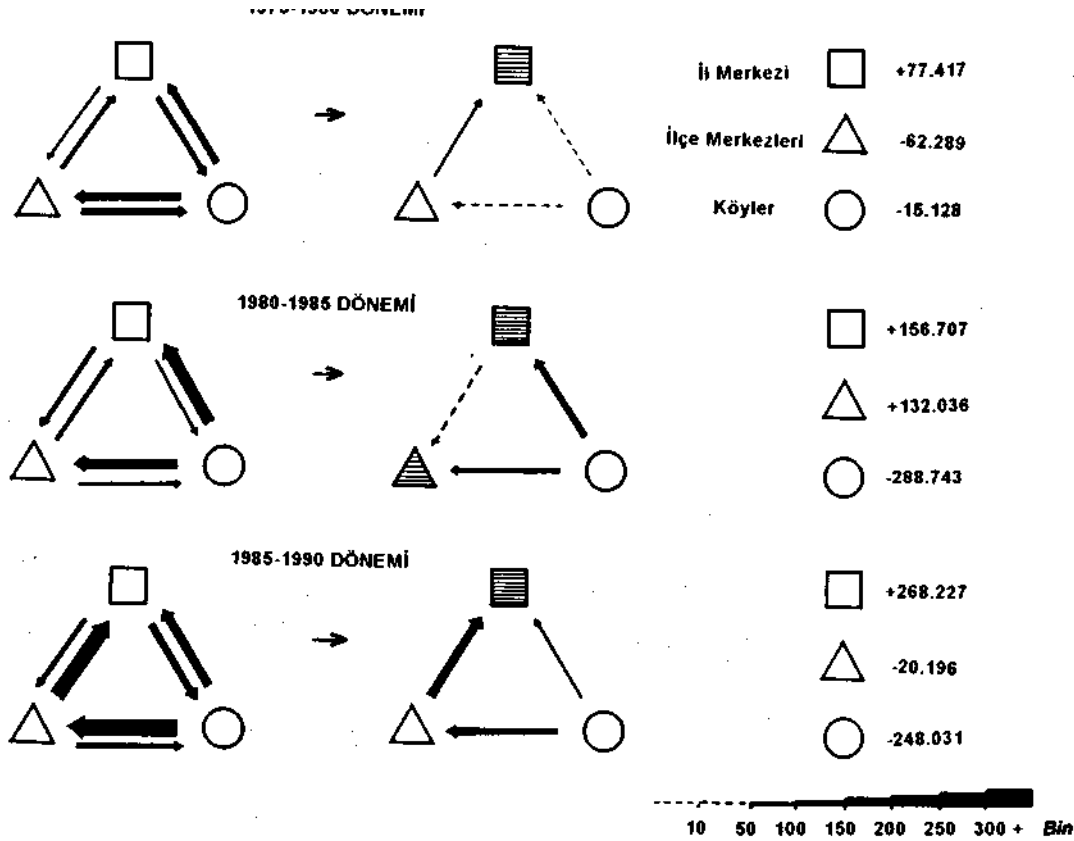
İl içi göçlerin sonucunda, bu olaydan en kazançlı çıkan yerler genelde il merkezlen olmuştur. İncelenen 3 dönemde de il merkezlerine göç yoluyla gelen nüfus miktarı, ilçe merkezleri ve köylere göre daha fazla olduğu gibi, net kazanç buralarda oldukça yüksektir(Şekil1). 1975-1990 arasında 500 bini aşan bir nüfus kitlesi il içi göçlerde, il merkezlerinin net kazancı olmuştur. İlçe merkezleri aynı geniş periyotta 50 bin kişi kazanırken, köyler net olarak 550 bin kişilik bir nüfusunu kaybetmiştir. Buna göre, *şehırsel vasıfları daha kuwetli olan il merkezleri nüfusun il içi hareketinde esas toplanma alanlarını oluştururken, köyler mutlak şekilde boşalma alanlarını meydana getirmektedirler.* Ayrıca bu manzaranın ayrıntısında başka bazı özellikler de bulunmaktadır. 1975-1980 devresinde il merkezlerine en fazla nüfus gönderen yerlerin ilçe merkezleri olduğu söylenebilirse de, 1980-1985 devresinde köylerden il merkezlerine doğrudan doğruya yönelik ön plana çıkmaktadır. Bu sözü edilen son devrede hem il merkezlerinden hem de köylerden nüfus alan ilçe merkezlerinde toplanan nüfus miktarı, il merkezleriyle başabaş bir değer göstermektedir. 1985-1990 arasında ise,

köyler en fazla nüfus kaybı olan yerler özelliğini sürdürmekte, nevar ki bu yerleşim birimleri nüfuslarının önemlice bir bölümünü(%80'ini) ilçe merkezlerine yollamaktadırlar. Bu devrede ilçe merkezleri köylerden kazandığı nüfusun daha fazlasını il merkezlerine gönderme gibi bir çizgi izlemektedirler. Bunların sonucunda, 1975-1980 devresinde ilçe merkezlerinin(belki de daha önce köylerden topladığı nüfusun da etkisiyle) il merkezlerini beslediği, köylerden il ve ilçe merkezlerine göçlerin az olduğu, 1980-1985 devresinde köylerin ilçe merkezlerine fakat bilhassa il merkezlerine(net olarak kaybının %62'sini) nüfus sevkettiği ve il merkezleriyle ilişkinin kuwetli olduğu, 1985-1990 devresindeyse, ilçe merkezlerinin köylerle il merkezleri arasındaki bağı sağladığı, köylerden gelenlerle ve buralardan ayrılanlar sayesinde çoğu kasaba nitelikli bu yerleşmelerin nüfus değişimine uğradığı anlaşılmaktadır.

İl içi nüfus hareketlerinin zaman ve mekân ikilisi dikkate alınarak incelenmesi halinde, 1975-1980 devresine göre bir sonraki devrede hareketin yavaşladığı belirlenmektedir(Harita: 1 ve 2). 1975-1980 arasında ülkenin batı yarısında, özellikle de Akdeniz Bölgesi ve Orta Anadolu'nun batı bölümlerinde Türkiye ortalamasının(binde 22) üzerinde bir hareketlilik söz konusudur. Ama K.Maraş, İzmir, Kocaeli ve İçel illerinin içindeki göçün daha da kuwetli olduğu dikkatlerden kaçmaz. Batı Karadeniz bölümü, Orta Anadolu'nun doğu bölümleri, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin önemlice bir kısmında il içi göç olayı buralarda yaşayan nüfusla oranlandığında düşük düzeyli kalmaktadır(genel olarak binde 20'nin altında).

1980-1985 devresinde il içi göçlerin zayıflamasının yanısıra, bu konuda önem arzeden illerin bir alan oluşturmak yerine lekeler oluşturması izlenmektedir(Harita:2). İzmir ve İçel illeri önemlerini korurlarken, Kayseri, Artvin ve birkısım Ege ve Marmara bölgesi illerinde bir önceki döneme göre daha da fazla hareketten bahsedilebilir. İl dışına yoğun şekilde nüfus kaptıran Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu illerinin çoğunluğunda il içerisinde cereyan eden göçler zayıf ölçeklidir.

1985-1990 arası, il içi göçlerin ülke genelinde yeniden ivme kazandığı bir devre olmanın ötesinde, Bursa, Eskişehir, Denizli, Antalya, Isparta, Kayseri, Kocaeli, İzmir gibi endüstri ve hizmet donanımlarının zenginliğiyle ilgi odağı olan merkezlere sahip illerde, göçün boyutları epeyce artmıştır ve bu illerde toplam nüfus içinde il içi göçe iştirak eden nüfusun payı binde 35'i aşmıştır(Harita:3). Bu illerden meselâ Bursa ve Denizli'de oran binde 40, Eskişehir'de binde 41 olmuştur. Burada Karadeniz bölgesindeki il içi göçlerdeki canlanmaya işaret etmek gerekir. Rize ve Artvin bölgede daha da belirgin iller durumundadır.

Şekil: 1 Türkiye'de Dönemler İtibariyle İl İçi Göçlerin İşleyişi.

Harita.1 Türkiye'de 1975-1980 Arasında İl İçinde Göç Edenlerin 1975 İl Nüfusundaki Payı(Binde).

E. MURAT ÖZGÜR

Harita:2Türkiye'de 1980-1985 Arasında İl İçinde Göç Edenlerin 1980 Nüfusundaki Payı(**Binde**).

Harita:3 Türkiye'de 1985-1990 Arasında İl İçinde Göç Edenlerin 1985 Nüfusundaki Payı(Binde).

Bu kapsamda Türkiye'deki il içi göçlerle ilgili şu sonuçlara ulaşmak mümkündür:

1. İl içinde gelişen nüfus hareketleri, sosyal ve ekonomik imkânları iyi durumdaki illerde önemli boyutlardadır. Buralar genelde illerarası göçün de hedefi olduklarından insan hareketleri, nüfustaki yapısal sorunların daha da büyümesine yol açmaktadır.

2. İl dışına yoğun şekilde nüfus gönderen illerde il içi göçler nisbeten zayıf ölçeklidir. Bu gibi yerlerde il içi göçün il sınırları dışına taşan hareketlere alternatif olarak düşünülmesi, hacmi çok daha büyük olan illerarası göçlerin yarattığı olumsuzlukları geçiktirme kısmen de yoketme şansını doğurabilecektir.

3. Kimi yerlerde il içi göçler, illerarası göçün kısa mesafeli provası niteliğini de taşımaktadır. Çoğu kere köyden önce yakındaki ilçe merkezine göç eden insanların zamanla başka illere yeni iş ve yaşam alanları bulmak üzere yöneldiği Türkiye'de sıkça karşılaşılan durumlar arasındadır.

4. İl merkezleri, il içi yer değiştirmelerin birinci derecede hedefidir. Köyler kaçınılmaz tarzda nüfusunu yitiren yerler iken, ekseriyeti kasaba özellikli ilçe merkezleri, göçlerden yer ve zamana bağlı olarak bazen kârlı bazen de zararlı çıkan yerleşmelerdir. Bu ana yapı bilindiğine göre göçe bağlı yapılacak planlamalarda bu hususun nazarı dikkate alınması şarttır.

5. İl içi ve illerarası göçler arasında da bazı ilişkiler kurulabilindiğine göre, ulusal ve yerel planlamalarda, bu iki unsurun birlikte değerlendirilmesi ve mekânın bu doğrultuda düzenlenmesi yoluna gidilmelidir. Meselâ, köylerden yani, çiftçilik ve çobanlıktan ayrılan insanların ilçe ve il merkezlerinde tutulması, fakat aynı zamanda eski işlerini de üretim süreçlerini sürdürmelerinin yolları aranmalıdır. Daha iyi sağlık ve eğitim hizmeti sayesinde bu aileleri çocuklarının niteliklerinin artırılması mümkün hale gelecektir. Yeni kuşak il dışına taşsa bile nitelikli olarak başka yerlere gideceğinden gittiği yerlerdeki ortamlara kolay uyum süreçleri yaşayacaktır.